

## הקהל ומלכות

### ראשי פרקים

- א. אנשים נשים וטף
- ב. לימוד תורה
- ג. פרשת המלך
- ד. מצות הקהל לאחר החורבן
- ה. המלך בהקהל
- ו. תקיעות ובימה
- ז. מעמד הקהל בזמן הזה

### א. אנשים נשים וטף

הרמב"ם בהל' חגיגה ג, א כותב: "מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים, נשים וטף". תוכנה של מצוה זו להתקהל ביחד. מדי פעם צריכים להפגש כולנו יחד. אמנם "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורד" (דברים טז, טז), אבל מצוה זו היא רק לראשי המשפחה. כמובן, כשראש המשפחה חוזר לביתו, הוא מספר את שראו עיניו ושמעו אוזניו, וגם לזה חשיבות גדולה.

חז"ל אומרים על ירושלים: "עיר שחברה לה יחדיו" (תהילים קכב, ג) - "שעושה כל ישראל חברים" (חגיגה כו ע"א). אין הכוונה לידידים בלבד, אלא למובן ההלכתי המדויק. חבר הוא תלמיד חכם (בבא בתרא עה ע"א), האריסטוקרטיה הרוחנית העליונה. עם הארץ, הוא חלק מהעם שגם שייך לתורה ומצוות, אך אינו מקפיד בכל פרט ופרט (רמב"ם הל' טמאי משכב ומושב י, א; רמב"ם הל' מעשר ט, א), ויש מחיצות. בבוא כל ישראל לירושלים נופלות כל המחיצות והסייגים, הזהירויות וההתרחקויות מאנשים שאינם מקפידים. במקדש, בלב של עם ישראל מתגלה הלב של כל אדם

---

\* חוברת עיטורי כהנים, ירושלים: ישיבת עטרת כהנים, תשמ"ח, מס' 40 עמ' 1-14.

## הרב שלמה אבינר

מישראל, שכולו קודש. לכן, חשוב שיפגשו כולם, לא רק הזכרים, ראשי המשפחות, אלא אנשים נשים וטף.

אך יש להדגיש שאין זו פגישה רק לצורך היות יחד, והפלת מחיצות. אלא, כותב הרמב"ם בהל' חגיגה ג, א: "מצות עשה להקהיל כל ישראל... ולקרית באזניהם מן התורה". ההתקהלות היא על מנת להפגש עם דבר ה'. גם בשלושת הרגלים נפגשים עם דבר ה', שזהו אחד היעודים של בית-המקדש, כהגדרת הרמב"ם בהל' בית הבחירה א, א, שמלבד הקרבת קורבנות "חוגגין אליו שלש פעמים בשנה", כדי להפגש עם אור ה', עם רבונו של עולם.

הבחנה זו בין התקהלות מתוך חברתיות וידידות, והתקהלות למטרה אלוקית עילאית עליונה מופיעה בגמרא שם כביקורת על האנשים המכנים את בית הכנסת "בית עם". אין לכנות כך בית כנסת אף על פי שבית זה הוא בשביל העם, ושם נפגשים. אבל מעל זה הוא בית כנסת, כלומר מקום התכנסות לעבודת ה'. מי שחושב שבית כנסת הוא מקום מפגש בעלמא, מפסיד את העיקר.

פעם בשבע שנים כולנו צריכים להפגש יחד, להפגש ולשמוע תורה, כפי דרשתם המפורסמת של חז"ל בגמ' חגיגה ג ע"א: "האנשים והנשים והטף... האנשים באים ללמוד... נשים באות לשמוע". כיצד אפשר ללמוד בלי לשמוע, ומה ערך לשמיעה בלי לימוד? אלא, ידוע שנים אינן חייבות בלימוד תורה במובן הישיבתי. נאמר "ולמדתם אותם את בניכם" (דברים יא, יט) - "בניכם ולא בנותיכם" (קידושין כט ע"ב). ודאי שעל הנשים לדעת כל חלקי התורה השייכים להן,<sup>1</sup> כי ללא ידיעה, אי אפשר לחיות תורה. נוסף להלכות הקשורות להן, שמשך לימודן הוא יותר משנותיו של אדם, הן צריכות להתגדל בעניני אמונה ויראת שמים. אמונה ויראת שמים אינן מצוות עשה שהזמן גרמן.<sup>2</sup> אלא שנתייב זה, אינו בהכרח נתיב לימודי. ישנן דרכים אחרות לספיגת אמונה מלבד לימוד שיטתי. אך לאיש יש מצוה עצמית בלימוד.<sup>3</sup> כך נאמר במנחות צט ע"ב:

- 
1. ספר חסידים שיג. שולחן ערוך יו"ד סימן רמו, ד בהגה.
  2. שיחות הרב צבי יהודה 9, איש ואשה סעיף 34.
  3. שו"ת בית הלוי א סימן ו.

## הקהל ומלכות

שאל בן דמא, בן אחותו של רבי ישמעאל, את רבי ישמעאל:  
"כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמה יונית?  
קרא עליו את המקרא הזה: "לא ימוש ספר התורה הזה מפיד  
והגית בו יומם ולילה" (יהושע א, ח), צא ובדוק שעה שאינה לא  
מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמה יונית.

על האיש חלה מצוה עצמית ללמוד, ומקיים שאזניו כרויות ללימודו ותשמענה  
מה שפיו מדבר. לאשה אין מצוה ללמוד, אלא להתמלא תורה, לשמוע. הלימוד  
הוא אמצעי ולא מטרה עצמית. הטיפ גם הוא בא. כך מסופר בגמ' חגיגה ג  
ע"א:

מעשה שבאו תלמידי רב יהושע להקביל פני רבם בפקיעין. אמר  
להם: מה חידוש היה בבית המדרש היום? אמרו לו: תלמידיך אנו  
ומימיך אנו שותין. אמר להם אף על פי כן, אי אפשר לבית מדרש  
בלי חידושו 'הקהל את האנשים הנשים והטיפ'. אם אנשים באים  
ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין? כדי ליתן שכר  
למביאיהן. אמר להם: מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם  
לאבדה ממני?!

מסביר רבי מאיר שמחה מדווינסק במשך חכמה לדברים לא, יב שהוא הוא  
רבי יהושע, עליו אמר רבי יוחנן בן זכאי כשמנה שבח של תלמידיו, 'אשרי  
יולדתו' - אשרי אימו יולדתו. איזו הגדרה היא זו? בור סוד או מעיין מתגבר  
הן הגדרות של תכונות אופי. מה הכוונה אשרי יולדתו? אלא שנמצא בתלמוד  
הירושלמי ביבמות פ"א ה"ז שאימו היתה מוליכה את עריסתו לבית הכנסת  
כדי שיתדבקו אזניו בדברי תורה. גדלותו של רבי יהושע היתה תוצאה והשפעה  
של מה שספג עוד בעריסתו. זו המרגלית שהגדירה במדויק את רבי יהושע  
עצמו.

נשאלת השאלה באיזה גיל אותו הטיפ? לפי הדימוי של רבי יהושע מדובר ממש  
בטיפ שבעריסה ולא בילדים קטנים. וכן משמע מן הדרשה "טף לממה הוא בא"  
שמדובר בקטני קטנים. אך מן הפסוק: "ובניהם אשר לא ידעו, ישמעו ולמדו,  
ליראה את ד' אלוקיכם" (דברים לא, יג), משמע שמדובר בגיל של לשמוע  
וללמוד ליראה, כלומר גיל חינוך. המהרש"א (בחגיגה שם) שואל על סתירה  
זו, ומתרחץ שיש שני סוגי קטנים. לא כן הרמב"ן (בדברים שם): "ובניהם הם

הטף, כי אין הטף הזה יונקי שדים, אבל הם קטנים בשנים, הקרובים להתחנך... אמרו טף למה בא? ליתן שכר למביאייהם". מדוע מדובר בשכר למביאייהם ולא להם עצמם. הן ילד שלומד תורה מקבל שכר? מזה למדים שמדובר בילד קטן ממש שהוא פסיבי. מלכתחילה כשמדובר על קטן זה מרגע לידתו, או כשכלו חודשיו ויצא מכלל נפל (מנחת חינוך מצוה תריב). אבל כיצד אפשר לומר על קטנים כאלה "ישמעו ולמדו ליראה"? רבי יצחק אברבנאל (בדברים שם) מסביר: "והשכר ההוא היא קלות הטורח להביאם ליראה את ד' ולשמור מצוותיו, מפני ההרגל והמנהג הקודם אליהם, לבוא שמה ולשמוע דברי תורה". אכן אדם מושפע לא רק בדרך של לימוד מכוון ומודע, אלא גם ממה שהוא קולט באופן סביל. גם יונק בן חודש הנמצא במעמד הקהל, משפיע עליו הדבר רושם אדיר, יותר מכל הסבר ודיבור. ההורים עובדים קשה לחנך ילדיהם וללמדם, ובמעמד הקהל, הילד סופג התרשמות פנימית עצומה, השווה הרבה יותר מכל דיבור וחינוך מכוון, ונותן שכר טוב למביאייהם.

## ב. לימוד תורה

כל העם זורם למקום אחד, ללמוד תורה. לכאורה, לשם לימוד תורה אין צורך במעמד הקהל. כל אחד יכול ללמוד בביתו. אלא, זה לימוד תורה כלל ישראלי. למען דעת שהתורה אינה עניין השייך לרשותו הפרטית של האדם בינו ובין רבונו של עולם. אלא ענין השייך גם לאומה בכללה. כפי שמסביר החינוך במצוה תריב, כדרכו להוסיף שורש כל מצוה: "משרשי המצוה, לפי שכל עיקרו של עם ישראל הוא התורה ובה יפרדו מכל אומה ולשון". גם עמים אחרים שייכים למוסר ויושר, צדק ואמת, כל אלה אינם מיוחדים לעם ישראל. יחודו של עם ישראל הוא התורה, המתנשאת מעל המוסר הכלל אנושי וכוללתו. על ידה הם "זוכים לחיי עד תענוג נצחי שאין למעלה הימנו בנבראים, על כן בהיות כל עיקרן בה, ראוי שיקהלו הכל ביחד בזמן אחד מן הזמנים, לשמוע דבריה ולהיות הקול יוצא בתוך כל העם אנשים נשים וטף לאמר: מה הקיבוץ הזה שנקבצו יחד כולנו?". התקלות כזו מעוררת הדים נרחבים, וכולם שואלים ומבררים לאן ומדוע. "ותהיה התשובה: לשמוע דברי התורה, שהיא כל עיקרנו והודנו ותפארתנו, ויבואו מתוך כך לספר בגודל שבחה והוד ערכה, ויכניסו בלב הכל חשקה, ועם החשק בה, ילמדו לדעת את השי"ת, ויזכו לטובה וישמח השי"ת במעשיו".

## הקהל ומלכות

ההקהל מביא את כבוד התורה. כולם מתקבצים לשמוע את דברי התורה, ומתוך כבוד התורה, מופיע חשק לתורה, ומתוך כך לימוד תורה, ומהלימוד, דבקות וקיום התורה. באותם שלבים מתאר מרן הרב קוק זצ"ל את תהליך שיבת עם ישראל לתורה.<sup>4</sup> מתוך כבוד הדת תבוא חיבת הדת, לימוד הדת, וקיום הדת. ספר החינוך מוכיח דבריו בפסוק: "למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ד' אלוקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת" (דברים לא, יב). בקצרה אומר הרמב"ם בהל' חגיגה ג, א: "לקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת".

### ג. פרשת המלך

הרמב"ם בהל' חגיגה ג, ד כותב, והדבר מוסכם על כל רבותינו, שהקורא בתורה במעמד הקהל הוא המלך. "והמלך מקבלו... וקורא הפרשיות". המקור לכך הוא במשנה בסוטה מא ע"א ולשונה שם: "פרשת המלך". מנין למשנה שזה המלך? טרחו רבותינו הראשונים להוכיח את הדבר.

א. "וכתב לו את משנה התורה הזאת על הספר" (דברים יז, יח), שואלים חז"ל בספרי שם, למה נאמר משנה תורה, הרי צריך לכתוב כל התורה כולה? ומשיבים "אין קורין ביום הקהל אלא במשנה תורה בלבד". המלך כותב ספר תורה מקוצר והוא הוא פרשת המלך. גם רש"י בסוטה שם מפרש: "הרי שקריאה על ידי מלך".

ב. בתוספות יום טוב בסוטה שם נמצאת הוכחה נוספת. בפרשת הקהל נאמר: "ויצו אותם לאמר... מקץ שבע שנים בבא כל ישראל תקרא" (דברים לא, יא). הציווי בלשון רבים - אותם, ציווי לזקנים והכהנים. אבל הקריאה היא בלשון יחיד. תקרא, יהושע בלבד, שהיה מלך.

ג. הסמ"ג מביא הוכחה מיאשיהו המלך. נאמר במלכים ב כג, א: "וישלח המלך ויאספו אליו כל זקני יהודה וירושלים. ויעל המלך בית ה' וכל איש יהודה וכל יושבי ירושלים אתו והכהנים והנביאים וכל העם למקטן ועד גדול ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בבית ה'".

---

4. אורות התשובה, תוספת תשובה ת, "פרקי ההתקרבות של תשובת הדור".

## הרב שלמה אבינר

מדוע דוקא המלך הוא מצווה בקריאה? לכאורה, מלך שייך לתחום הפוליטיקה ולא לתורה. אלא שבעם ישראל המלך הוא תורה. המלך מצווה לכתוב לו ספר תורה ולקרוא בו כל ימי חייו (דברים יז, יט). הוא נושא עמו את ספר התורה לכל מקום, ספר התורה היה קשור לאמות ידו. הוא יצא עמו למלחמה, ובכל בעיה שהתעוררה היה מעיין בו. בין אם הבעיות היו במלחמה או בהנהגת האומה. "יוצא למלחמה והוא עמו, נכנס והוא עמו, יושב בדין והוא עמו, מסב והוא נגדו" (רמב"ם הל' מלכים ג, א). כל עניני החיים, המלך מברר מתוך תורה. דוד המלך הוא הדוגמא למלך ישראל. הוא קנה המידה לכל המלכים. מלך רשע מוגדר לא כדוד. מלך צדיק, אך לא כדוד. גם המלך המשיח, אומר הרמב"ם, הוא כמו דוד המלך. דוד המלך עסק בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה. הוא היה מלך מלא תורה ועם זה ריאלי, עם רגליים על הקרקע וראשו מגיע השמימה. המלך המשיח גם הוא יהיה מלך אמיתי המנהיג את האומה, ונלחם מלחמות אם יש צורך, וגם עוסק בתורה (רמב"ם הל' מלכים יא, א-ד). מקורו של המלך בקודש. שלמה המלך גם הוא כולו מלא תורה. הוא כתב את שיר השירים, את משלי ואת קהלת. יש אומרים שקהלת נאמר במעמד הקהל (רש"י לקהלת א, א). אוסף של דברי מוסר שנאמרו לעם אחרי הקריאה בתורה.

כשמלכת שבא באה לבקר את מלכות שלמה וללמוד גדלותו, לאחר ששמעה שאין כמוהו בכל הארץ, מסופר שכשראתה את "עולתו אשר יעלה בית ה', ולא היה בה עוד רוח" (מלכים א, י, ה). רש"י שם מביא, שעולת שלמה היא "דרך מבוא שהכין מביתו לבית המקדש שהיה עולה בו לבית ה'", כלומר, מלכות המקושרת לקדושה. קדושה אינה ענין פרטי, ומלכות אינה בהכרח רשעה ושחיתות. בעם ישראל הממלכתיות מחוברת לבית המקדש, לקודש. גם העבודה, הצבא והנהגת המדינה קשורים לקודש. יש להבין שמלך ישראל רחוק ממלך גוי כרחוק שמים וארץ. עד כדי כך שחז"ל אמרו (ברכות נח ע"א), מצוה להשתדל לראות מלך גוי, כדי להווכח בהבדל בינו לבין מלך ישראל.

מלך ישראל כותב ספר תורה מיוחד המונח בחיקו תמיד. הוא עצמו ספר תורה, ספר תורה לאומי. הגדרתו של מלך ישראל: "שאין על גביו אלא ה' אלוקיו". (הוריות יא ע"א). אין המלך חייב דין וחשבון לאיש, אלא לה' לבדו. אך לרבנו של עולם הוא חייב. דוד המלך הוא מלך, מנהיג ומצביא, וכל

## הקהל ומלכות

כולו תהילים. כולו "צמאה נפשי לאל חי" (תהילים מב, ג). אחרי דוד המלך ושלמה, לא הבינה האומה את השילוב הזה של תורה ומלכות וגרמו לפירוד הממלכה. המליכו את ירבעם בן נבט הטכנוקרט, למלך, בחשבם שהוא יתאים לניהול ממלכתו. לא היו יותר מלכים גדולים במובן המלכותי כדוד ושלמה. דוד המלך לחם המלחמות והרחיב את הממלכה. הוא סידר את כל חשבונות הפנים. שלמה טיפל בכל הגויים שנשארו בארץ והטיל עליהם מס ועבדות. כלומר, הם המשיכו לחיות במדינה בתנאי של משמעת למלך, והבנה שאינם בעלי הבית. הוטלו עליהם חובות לאומיים של ציות ומיסוי. "ותיכון מלכותו מאוד" (מלכים א ב, יב).

### ד. מצות הקהל לאחר החורבן

מה דינה של מצות הקהל לאחר החורבן?

האדר"ת, הרב ר' אליהו דוד רבינוביץ תאומים, שהיה רבה של ירושלים, כתב בשנת תרמ"ט, קונטרס מיוחד על מצות הקהל בימינו. בענוותנותו כתבו בעילום שם, ואפילו כתב הסכמה לעצמו אחרי הסכמתו של ר' יוסף דובער הלוי ור' שמואל מאהליווער, כי קונטרס ללא הסכמתו היה מעורר חשד. הוא אפילו הוסיף הערות על עצמו כדי לא להחשיד. האדר"ת אכן קובע שיש לקיים זכר למצות הקהל בימינו. גם מרן הרב קוק תמך ברעיון זה, כפי שמביא הגריא"ה הרצוג בשמו, וכן הוא בעצמו, אך הדבר לא יצא אל הפועל. יתכן שנמנע על ידי האנגלים. בשנת תש"ו, לפני קום המדינה, קיימו את המעמד לראשונה. האדר"ת, הגרש"ד כהנא, והגריא"ה הרצוג דוחים את כל החששות המתעוררים לגבי קיום הקהל בימינו.

1. קושיה ראשונה היא על הנאמר "בבוא כל ישראל" (דברים לא, יא), שמא צריך להתקיים התנאי ההלכתי של "ביאת כולכם"? כיום אין "ביאת כולכם" כי רק חלק קטן מעם ישראל נמצא בארץ. הקושיה נידחת באמרו שאם צריך ביאת כלכם, אז מוכרח שיהיה תנאי זה גם על מצות ראייה, ולא מצינו שצריך ביאת כלכם בשביל מצות ראייה. גם בימי בית שני, לא היה כל עם ישראל בארץ ישראל, והתקימה מצוות ראייה.

2. מצות הקהל צריכה להתקיים "במועד שנת השמיטה" (שם י). בימינו אין שמיטה מהתורה, רק מדרבנן. שמא אין מצות הקהל? אלא שלא כתוב

שהקהל תלוי בקיום בפועל של השמיטה. ציון השמיטה הוא רק תיארוך, סימן. הגמרא בסוטה מא ע"א שואלת על הפסוק: "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה" - הרי ידוע שמקץ שבע שנים זו שנת שמיטה? היא משיבה שאכן כל אלו נצרכים. רש"י שם מפרש: "כל הסימנים האלו צריכים". הגמרא מסבירה, שכתוב "במועד שנת השמיטה", כדי שלא יטעו, שמדובר מקץ שבע שנים מהרגע שמשה דיבר בערבות מואב, אלא רק לאחר ארבע עשרה שנות כיבוש וחלוקה, כשנוצרים התנאים לשנת שמיטה. אם ההקהל הוא דין בדיני שמיטה כמו איסור עבודת אדמה או סחורה ביבול, מדוע שואלת הגמרא אם מצות הקהל חלה לפני שמיטה? הוכחה לכך שהקהל אינו קשור לשמיטה, הוא המסופר שם על המלך אגריפס, שקרא פרשת המלך בהקהל. זה היה בימי בית שני, כשלא היה כל ישראל בארץ ישראל והשמיטה היתה מדרבנן.

3. קושיה נוספת היא חשש חילול המועד. הרמב"ם בהל' חגיגה ג, ב כותב: "אימתי היו קורין? במוצאי יו"ט ראשון של חג הסוכות". אם יקבע מעמד הקהל במוצאי יום טוב, עלול להיות חילול יום טוב. מסיבה דומה, קבעה הרבנות הראשית, שאם חל יום העצמאות בשבת או ביום שישי, מקדימים אותו ליום חמישי כדי למנוע חילול שבת. אמנם למעמד הקהל באים בדרך כלל אנשים יראי שמים, אבל סדורי בטחון, עתונאים וכדומה מהוים סיכון לחילול חג. אלא שהרמב"ם רואה צורך להסביר את הביטוי שבמשנה "מוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות": "שהוא תחילת ימי חולו של מועד". כלומר, לאו דוקא הלילה שאחרי החג, אלא גם היום או היום למחרת. אמנם, התפארת ישראל בפירושו למשנה בסוטה פ"ז מ"ח שואל אם מעמד הקהל יכול להיות ביום או בלילה, ומסקנתו שמדובר בלילה. אבל האדר"ת מוכיח באריכות שמדובר ביום ואולי גם בלילה. הגרי"א"ה הרצוג מוכיח, שאפשר לקיים המעמד ביום ובימים שלאחר מכן, ולא רק למחרת היום. לפי התוספות בסוטה מא ע"א, מלכתחילה ומצוה מן המובחר דוקא בלילה השני, אבל גם הם ודאי מסכימים שכדי למנוע חילול רבתי, שעת הדחק מכרעת את הלכתחילה ומצוה מן המובחר.

4. קושיה נוספת היא מקום המעמד. בגמרא ורמב"ם שם כתוב, שקוראים בעזרת הנשים. כיום אסור להכנס למקום עזרת הנשים בגלל טומאה וסיבות נוספות. המנחת חינוך במצוה תריב כותב, שאם היה עיכוב, לא חייבים



## הקהל ומלכות

דוקא בעזרת הנשים, ואפשר בכל ירושלים, כמו לגבי קדשים קלים. כשנאמר לגבי קדשים קלים "יאכלו לפני ד'", הכונה לכל ירושלים. הוכחה נוספת היא מהגמרא שהבאנו שדנה מתי החל ההקהל, מיד בכניסה לארץ או לאחר שנות הכיבוש והחלוקה. בכל מקרה עדיין לא היה בית המקדש, הרי לך שלא צריך דוקא בעזרת נשים. אם כן, מה שמוזכר בגמרא עזרת נשים, אין זה לעיכובא, אך צריך מקום מצות ראייה.

5. הרמב"ם בהל' חגיגה ג, ב כותב: "כל הפטור מן הראייה פטור ממצות הקהל, חוץ מן הנשים והטף והערל. אבל הטמא פטור ממצות הקהל שנאמר 'בבוא כל ישראל', וזה אינו ראוי לביאה". ועתה כולנו טמאים, שמא פטורים אנו? אמנם מותר לטמא לקרוא בתורה, אבל קיום מצות הקהל אינו רק קריאה בתורה במעמד אנשים רבים, אלא קיומה צריך להיות באותם תנאים שהיינו מקיימים אותה אם היינו חייבים מדאוריתא. אם טמאים, הרי שלא חייבים ולא יוצאים ידי חובה. יש שתוצו, שטמאים פטורים כי המעמד היה בעזרת נשים, ולשם אסור להכנס. במקום אחר אפשר. הגרש"ד כהנא הביא תירוץ מפולפל, והוכיח מהביטוי "בבא כל ישראל". עליו נאמר בגמרא בחגיגה ד ע"א: "המקמץ והמצרף והבורסקי פטורין מן הראייה מפני שאינם יכולים לעלות עם כל זכורד". הם עוסקים בחומרים מסריחים במקצועם ואינם יכולים לסלק את הריח, ואנשים מתרחקים מהם, לכן אינם יכולים לעלות עם כולם. גם מטמא כולם מתרחקים ואינו יכול לעלות עם כל ישראל. כיום כולנו טמאים, לכן איננו מתרחקים מן הטמאים.

## ה. המלך בהקהל

הקושיא הגדולה היא המלך. עם כל הבעיות הקודמות אפשר להתמודד, אבל השאלה היא האם העדר מלך הוא מעכב או לא. לעיתים, מצוה מורכבת ממצוות רבות. אם מפסידים אחת, אין זו סיבה להפסיד את כל השאר. וכי בגלל שאין תכלת נפסיד גם חובת לבן בציצית? אמנם איננו יוצאים ידי חובת התכלת, אך זה לא מעכב. האם המלך מעכב?

התפארת ישראל אומר שהמלך הוא רק מדרבנן כדי לתת כבוד לתורה. כשיש מלך צריך לכבדו בעליה, אבל אם אין מלך, לא מבטלים העשה. וקורא הגדול בציבור - כהן גדול או ראש הסנהדרין. המנחת חינוך אומר

## הרב שלמה אבינר

שאינו יודע אם מלך דוקא הוא הלכה למשה מסיני, ואם אין מלך אין מצוה כלל. אם כן, עד שאול המלך לא קיימו את המצוה, מה שלא עולה על הדעת, אלא לאו דוקא מלך אלא גדול בדורו. וכן הנצי"ב בדברים לא, יא בהעמק דבר, מביא לכך מקור מן התורה, שהרי הסמ"ג והיראים הוכיחו שמדובר במלך מהציווי של ד' למשה ליהושע לקרוא, ויהושע היה מלך. אבל בפסוק נאמר בלשון יחיד - תקרא, בפניה אל יהושע ולא כתוב בפרוש מלך, מדוע דוקא יהושע? מפני שהוא היה הגדול ביותר בדורו. הגדול במלכות והגדול בתורה. "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע" (אבות פ"א מ"א). אומר הנצי"ב שאם אין מלך, אין זה לעיכובא, העיקר שיהיה הגדול ביותר באומה. האדר"ת מוכיח זאת מלשון הפסוק "ויצו אותם לאמר... תקרא". הציווי הוא בלשון רבים, כי הוא מכוון לזקנים והכהנים האחרים לכך. אך הגדול בדורו הוא שצריך לקרוא, לכן כתוב בלשון יחיד: תקרא, המלך או הגדול שבדור. הרלב"ג בדברים שם כותב בקצרה: "מלך או כהן גדול או נשיא הסנהדרין". גם הרמב"ם לא מגדיר את המצוה רק במלך. בהגדרת המצוה בהל"ח חגיגה ג, א כותב: "מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים נשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרוא באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן". אחר כך מפורט אימתי קורין, ושהמלך הוא הקורא באזניהם. משמע מלשון הרמב"ם שהמלך הוא דין מן הדינים במצות הקהל אך אינו לעיכובא. אמנם כבודו של המלך הוא מדאורייתא, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. אך זה כיבוד. כשם שמעלים לתורה כהן או תלמיד חכם מעיקר הדין, מדין כבודו. אבל אין זה דין קריאת התורה, ואם אין כהן או תלמיד חכם אין זה מעכב קריאה בתורה.

הרמב"ם אמנם אינו מציין זאת במפורש. אך אנו רואים שהרמב"ם חילק את עניני הקהל לכמה הלכות. קודם הוא מגדיר את מצות העשה להקהיל ולקרוא בתורה. זהו גדר המצוה. אם אינך מקהיל ואינך קורא בתורה - אין זה הקהל. אחר כך הוא מפרט דינים נוספים: שקוראים במוצאי יום טוב ראשון של חג, אך אולי אפשר גם בזמן אחר. המקום - עזרת נשים, אך אולי אפשר גם מקום אחר. אלה הן מצוות בהקהל, אך יש לברר אם הן מעכבות או לא. הרמב"ם אינו נוהג לציין אם דין אינו לעיכובא, אלא אנו נרמזים מכך שאינו כותב את המלך בהגדרת המצוה, שהיא מדיני המצוה, ולא ממהותה.

ו. תקיעות ובימה

רבנו הרב צבי יהודה זצ"ל<sup>5</sup> הוכיח באריכות את היחס המדויק בין המלך ובין המצוה להתקהל, על יסוד דברי הירושלמי לגבי הקהל שחל בשבת. הרמב"ם בהל' חגיגה ג, ז כתב: "יום הקהל שחל להיות בשבת מאחרין אותו לאחר השבת". כיום, מקרה כזה לא יכול לקרות, כי איננו קובעים חדשים על פי ראייה אלא על פי הלוח. לעולם לא יחול יום ראשון של סוכות ביום שישי וכן ראש השנה. אבל כשקדשו את החודש על פי הלבנה, יכול היה להיות ביום שישי. וכשהקהל חל להיות בשבת דחו אותו. מסביר הירושלמי במגילה פ"א ה"ד שני טעמים לדבר: מפני התקיעות ומפני הבימה. אילו תקיעות? כתוב בתוספתא בסוטה פ"ז מ"ח:

אותו היום כהנים עומדים בגדרים ובפרצות וחצוצרות של זהב בידם, תוקעים ומריעים ותוקעים, כל כהן שאין בידו חצוצרות, אומרים, דומה שאין כהן הוא. שכר גדול היה לאנשי ירושלים שמשכירין חצוצרות בדינר זהב.

בירושלמי יש גם כן התייחסות לכך, שבני אהרון תקעו בחצוצרות.

רבי טרפון אומר: ובני אהרון הכהנים יתקעו, בין תמימים ובין בעלי מומים. רבי עקיבא אומר: תמימים בלבד. אמר לו רבי טרפון: עד מתי אתה מגבב ומביא לנו, עקיבא, איני יכול לסבול. אקפח את בני אם לא ראיתי שמעון אחי אמי שהיה חיגר ברגלו אחת שהוא עומד ומריע בחצוצרות. אמר לו: הן. שמא בהקהל. שבעלי מומין כשרין בהקהל וביום הכפורים ביובל. אמר לו: העבודה שלא בדית. אשריך אברהם אבינו שיצא עקיבא מחלצידך. טרפון ראה ושכת. עקיבא דורש מעצמו ומסכים להלכה, הא כל הפורש ממך כפורש מחייו.

אם כן, התקיעה בחצוצרות היתה לצורך איסוף העם, והיא היוותה חלק עיקרי באותו יום, ואי אפשר לתקוע בחצוצרות בשבת. לא נכנס לסוגיה אם איסור התקיעה הוא מהתורה או מדרבנן. כנראה שהאיסור רק מדרבנן, ומדאוריתא

---

5. "לבירור הגדרת מצות הקהל", בלתיבות ישראל ב עמ' ק.

## הרב שלמה אבינר

מותר. המבי"ט בקרית ספר בהל' חגיגה ג, ז אומר שזו לא מלאכה, אלא גזרה שמא יטלטל. אולי מהתורה אין איסור לתקוע בחצוצרות ובשופר, אלא זו גזרה שמא יטלטל, אבל כהנים זריזים. גם התוספות בסוכה נ ע"א בד"ה שאינו, כותבים שהחליל אינו דוחה את שבת ויום טוב מדרבנן, שמא יתקן כלי שיר. הנימוק השני של הירושלמי לדחות הקהל אם חל בשבת הוא: מפני הבימה. היו בונים בימה ואסור לבנות בשבת. שמא אפשר לבנותה מערב יום טוב? הירושלמי דוחה זאת משתי סיבות:

1. "שלא לדחוק את העזרה", למנוע צפיפות. במיוחד לשיטת הרמב"ם שהבימה היתה בעזרה ולא בעזרת נשים, כי בעזרת ישראל היו מקריבים קרבנות, והדבר בלתי אפשרי אם צפוף שם. אך גם אם היתה בעזרת נשים, הדחוק היה מפריע בחג.

2. משום "לא תטע לך אשרה כל עץ" (דברים טז, כא). אסור לנטוע עצים על יד המזבח. הספרי שם מסביר שאין הכונה דוקא לעצים. גם אם בונים אכסדרא, זה כמו נטיעת עצים. אין זה משנה אם נוטעים עצים עם השורשים, או תוקעים עמודי עץ. לכן, כל האכסדראות היו בנויות מאבן או לבנים. לכן, אומר הספרי על הפסוק: "אשר תעשה לך - לרבות בימה". את הפסוק אנו קוראים כאילו היה כתוב: לא תטע לך אשרה ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח ה' אלוקיך. אסור לעשות בנינים של עץ. כיצד אם כן בונים במה? הראב"ד בהל' עבודה זרה ו, י כותב: "בימה של עץ שעושין למלך בשעת הקהל לשעתה היתה". בימה זמנית מותרת היא רק לשעתה, ולכן אין זה נקרא קבוע. נטיעה היא קבועה. אבל יומיים כבר נחשבים לקביעות. אין זה רק לצורך השימוש המיידי, אלא יותר מזה, ולכן נחשב לקבוע - ואסור.

אם כן יש שני נימוקים בירושלמי: מפני התקיעה ומפני הבימה. הרמב"ם בהל' חגיגה ג, ז הביא רק טעם אחד: "מפני תקיעת החצוצרות שאינן דוחות שבת". מקשה עליו הראב"ד: "ואפילו יום טוב אינו דוחה". כלומר, אם אסור בשבת, אסור גם ביום טוב, ואם מותר ביום טוב, מותר גם בשבת. הרמב"ם לא סובר כן. לדעתו, ביום טוב מותר ובשבת אסור. הראב"ד ממשיך: "ופירשו בירושלמי מפני הבימה שבעזרה. ויעשו אותה מערב יום טוב? כדי לא לדחוק את העזרה. שמענו מכאן שאינו מעכב את התקיעות כאשר כתב". אך הרמב"ם העדיף את הטעם של התקיעה. לעומתו הראב"ד העדיף את הטעם של הבימה. גם רש"י מביא את טעם הבימה. מדוע הרמב"ם ויתר על טעם זה? בכלל, אין זה דרכו

## הקהל ומלכות

של הרמב"ם לכתוב טעמים כל שהם. צריך היה לומר: יום הקהל שחל להיות בשבת מאחרים אותו לאחר השבת. מדוע הוא מזכיר את החצוצרות. נימוקים וטעמים להלכות מובאים ברמב"ם במקרים נדירים, כשיש סיבות מיוחדות לכך.

שאלה נוספת על הרמב"ם. במשנה בסוטה פ"ז מ"ח כתוב: "עושים לו בימה". הרמב"ם שם נוקט לשון אחרת: "מביאין בימה גדולה". כלומר, בימה מוכנה מונחת באיזה מקום בירושלים, ומביאים אותה לעזרה במוצאי החג. הרמב"ם שינה מן הלשון, ועל ידי זה סילק את בעיית הדחק בעזרה. מסביר רבינו הרב צבי יהודה שיש לחקור מהו גדר מצות הקהל. האם מצות ההקהל מוטלת על כל אחד ואחד מהעם, ועל העם להקהל ולשמוע קריאת התורה, ובמעמד חשוב זה נותנים כבוד למלך, או שמא עיקר המצוה על המלך? המלך, שאין עליו אלא ד' אלוקים, הוא שצריך לעמוד ולקרוא בתורה, למען דעת, שהתורה והמלך אחד. אם עיקר המצוה היא ההקהל, הרי שהחצוצרות והתקיעות הן מעיקרה של המצוה והן לעכובא. אם אי אפשר לתקוע, אי אפשר לקיים את המצוה. אבל, אם עיקר המצוה על המלך, הרי שהבימה היא תיקון קריאתו של המלך, והיא חלק מהענין, שהמלך יהיה למעלה. המחלוקת בירושלמי היא על עצם טיבו של ההקהל, ולא הוכרע שם, אם המצוה על המלך או על העם. אומר רבינו הרב צבי יהודה שבבבלי הוכרעה המחלוקת. הבבלי בקדושין לד ע"א אומר שנשים חייבות בהקהל אף על פי שזו מצוה עשה שהזמן גרמא. זו מצוה יוצאת מן הכלל. למרות שנשים פטורות ממצוה עשה שהזמן גרמא, הן חייבות בהקהל. אבל "הרי מלך ולא מלכה"? אשה אינה יכולה להיות מלכה, גם אינה חייבת ללמד. אם נשים חייבות במצוה הרי שהמצוה אינה על המלך. כיצד אפשר לחייב נשים להיות מלך ולקרוא? סימן, שהמצוה היא לשמוע ולהתקהל. מזה למדים שהעיקר הן התקיעות, לכן הרמב"ם בהלכות עבודה זרה לא כתב שאסור להקים במה, בגלל שתרוץ זה נדחה. הוא כתב "מביאים במה" כדי לרמוז שבגלל שמביאים אותה, אין בעיה של "לא תעשה לך עץ". עשיה, הכוונה לבנות ממש, אבל אם לוקחים במה מיטלטלת ומביאים ומניחים אותה, אין זה נקרא לעשות בימה בעזרה. מאותה סיבה הרמב"ם השמיט מלשון המשנה והתוספתא את המילה 'לו'. שם כתוב: "עושים לו בימה" כלומר למלך, והרמב"ם אומר מביאים בימה, כדי למעט הבלטת מקומו של המלך. ודאי שהמלך חשוב, אבל המצוה אינה מתחילה מהמלך

## הרב שלמה אבינר

אלא מן האומה החייבת להתקהל ולשמוע את התורה. כמובן שמי שראוי להשמיע את התורה לאומה הוא מי שעומד בראשה. גישה זו מחזקת את הגדרת מצות הקהל של האדר"ת: "להקהל ולשמוע" עפ"י לשון הרמב"ם: "מצות עשה להקהיל כל ישראל... ולקרות".

האדר"ת מדמה את מצות הקהל לחידוש של ספר חרדים על ברכת כהנים. ידוע שלכהן יש מצוה לברך. אומר ספר חרדים שגם לישראל יש מצוה להתברך. אך רבינו הרב צבי יהודה אומר שאין זה דומה. בברכת כהנים יש הקבלה - לא יתכן לברך בלי שיהיה מבורך. אין ממשות לברכה בלי שיהיה אדם המתברך ממנה. בהקהל אלה שני דברים שונים. יש מצוה על המלך לעלות על הבימה ולקרוא, ויש מצוה לעם להתקהל ולשמוע. העם יכול להתקהל ולשמוע בלי שמלך יקרא, והמלך יכול לקרוא בלי שהעם ישמע. יקשיב לו מי שיהיה נוכח במקום. כמו שכהן גדול נכנס לקודש הקודשים וקורא ואיש לא שומע.

אלו שני גורמים שונים, שיכולים באופן תיאורטי להתקיים כל אחד בנפרד. מה שאין כן בברכת כהנים. לא יכול להיות שכהן יברך בלי שיהיה מי שיתברך. אם אין איש, הוא לא יברך, ובלי ברכתו אנשים לא יתברכו. כיון שבהקהל לכל צד יש משמעות ללא השני, יש מקום לשאלה מה העיקר. שאלה זו תולה הירושלמי בחצוצרות ובבימה. והכרעת הבבלי, שהעיקר הוא הקהלת העם. העם צריך להתקהל ולשמוע, וכמובן, מן המלך.

לפי זה גם מתורץ מדוע הרמב"ם בספר המצוות מנה מצוה אחת - מצוה טז, שלא כמו הראשונים, שמנו שתי מצוות נפרדות. בעל הלכות גדולות במצוה קסג כותב, שיש שתי מצוות נפרדות. מצות העם להקהל ולשמוע, ומצות המלך שיקרא לפניו. הרמב"ם לעומתו אומר, שיסוד המצוה הוא על העם להקהל, לבוא ולשמוע, והמלך הוא חלק ממצוה זו. אין אלו שני צדדים שונים שיכולים להתקיים זה בלא זה. קריאה של המלך אינה שייכת אלא לצד מהותה העקרית של קהילת העם. אין המצוה על המלך, והעם עושה עמו חסד ומתקהל כדי לשמוע. העם הוא המתקהל על מנת ללמוד ולשמוע את התורה. המלך הוא חלק מזה, כמו שכתוב: "למען ישמעו וילמדו ויראו", וכמו שנאמר: "תורה צוה לנו משה... ויהי בישורון מלך".

ז. מעמד הקהל בזמן הזה

רבנו הרב צבי יהודה הסביר (לעיל הע' 5) שבימינו, אנו שבים מן הגלות לארצנו. בגלות היינו יחידים, כדברי חז"ל בגמ' בברכות ח ע"א: "אין לו לקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד". ארבע אמות הן רשות היחיד של האדם (ערובין מח ע"א). ארבע אמות סביב האדם שהם ההלכה. היום חזרנו לארצנו, לקב"ה ארבע אמות פרסה על ארבע מאות פרסה של כל ארץ ישראל, ולא רק רשות היחיד של האדם. אדרבא, לפני המצוה האחרונה בתרי"ג המצוות, שהיא לכל אדם לכתוב לעצמו ספר תורה כדי שילמד בו, קודמת לה מצות הקהל שהיא הופעת התורה בכלליותה. למען דעת, שהתורה שייכת לכלל ישראל, ומתוך כך ליחידים.

על השאלה, מדוע לא קיימו, מחורבן בית שני ועד היום הזה מצות הקהל, שני תרוצים: א. "ומקום הניחו לו להתגדר בו", כמו שנאמר על חזקיהו המלך. הוא כתת את נחש הנחושת. שואלת הגמ' בחולין דף ו ע"ב המלכים שקדמו לו לא חשבו על זה? אלא "מקום הניחו לו להתגדר בו".

ב. הדבר היה בלתי אפשרי. הרומאים ודאי אסרו זאת. אנשים היו מתחבאים ולומדים תורה. רבי חנינא בן תרדיון שהיה מקהיל קהילות ברבים - שרפוהו. גם בזמן השליטים האחרים במשך כל הדורות זה היה בגדר סכנה. כמו הממלוכים, התורכים האנגלים וכו'. כיום שבנו לשלוט על ארצנו. כבר בשנת תש"ו, עוד לפני קום המדינה התקימה מצות הקהל. וגם בשנת תשמ"ח זכינו למעמד זה, והאדם הגדול ביותר במדינה, הרב הראשי לישראל, קרא בתורה. גם הנשיא, עליו אמרו הרבנים הראשיים, שהוא קרוב לשבילי האמונה, קרא בתורה. כשנשיא קורא בתורה, אין זה בפיו ספרות בעלמא. הוא חש אליה קרבה ואהבה, אף על פי שאינו בדרגת תלמיד חכם.

באשר לנשיא בית המשפט העליון, הרי שהרמב"ם (הל' סנהדרין כו, ו) אומר שמי שדן על פי חוקות הגויים מרים ידו על תורת משה, וזה מצער. אבל מכבדים אתו רק בהגבהה וגלילה, וזה כיבוד שמכבדים בהרבה בתי כנסיות גם אנשים שאינם מקיימים את הכתוב בתורה. עיקר הטעם שהרבנים הראשיים לא מחו על כך הוא למנוע מחלוקות. אין טעם וצורך ליזום מחלוקות. תפקידנו לעמול על מנת לסלקן ולא ליזום אותן. אף על פי שאין דעתם נוחה מזה, לא ראו לנכון למחות על כך, למרות שלכתחילה לא היה

## הרב שלמה אבינר

ראוי לערב מישהו המיצג הרמת יד נגד תורת משה במעמד של חיזוקה והרמת קרנה. אף על פי כן גדול השלום ובמיוחד בחג הסוכות, שבו אנו מבקשים מה' שישפוך עלינו שלומו, ואנו שמחים על מאורע זה. במיוחד זמנים אלה שהגויים חושבים שעל ידי מעשים מתועבים של רצח יצליחו להפריע לבנין המדינה ובנין ירושלים. הם טועים. אנו בונים את הארץ על ידי ישיבה בה, ובנין ולימוד תורה ומתחזקים בה. עלינו להתחזק עוד בבניה, בבטחון ולהעניש בכל תוקף את אלה הקמים לפגוע בחיינו בארץ חיינו. אבל העיקר הן הפעילות החיוביות. התשובה לכל מעשי החשך והרצח והתעוב הם מעשים של אור, של התחברות עם ישראל, של התכנסותו. מעשים שמפילים מחיצות בעם ומגבירים בנינה של ארץ ישראל וירושלים. מתוך כך נזכה במהרה בימינו לבנין בית המקדש, ונזכה למצות הקהל כמאמרה מן התורה במהרה בימינו אמן.